

UNIVERSITAS
NORDICA
INTERNATIONALIS

“IQTISODIYOTGA KIRISH”

1-MAVZU. IQTISODIYOT BILAN TANISHUV

Xamidova Zulfiya Axmadjonovna
PhD, dotsent

MAVZU BO`YICHA REJALAR

1. Cheklangan resurslar
va cheksiz ehtiyojlar

2. Iqtisodiy qonunlar va
kategoriyalar (ilmiy
tushunchalar)

3. Iqtisodiy jarayonlarni
ilmiy bilishning usullari

Biz nima uchun men
iqtisodiyotni
o'rganishimiz kerak?
Keling, yo'llarini
sanab chiqamiz.

Ba'zi odamlar
yaxshi ish
topish uchun
iqtisodni
o'rganadilar

Ba'zi odamlar
inflyatsiya va
ishsizlikni
keltirib
chiqaruvchi
sabablarni
chuqurroq
anglab etish
maqsadida
o'rganadilar

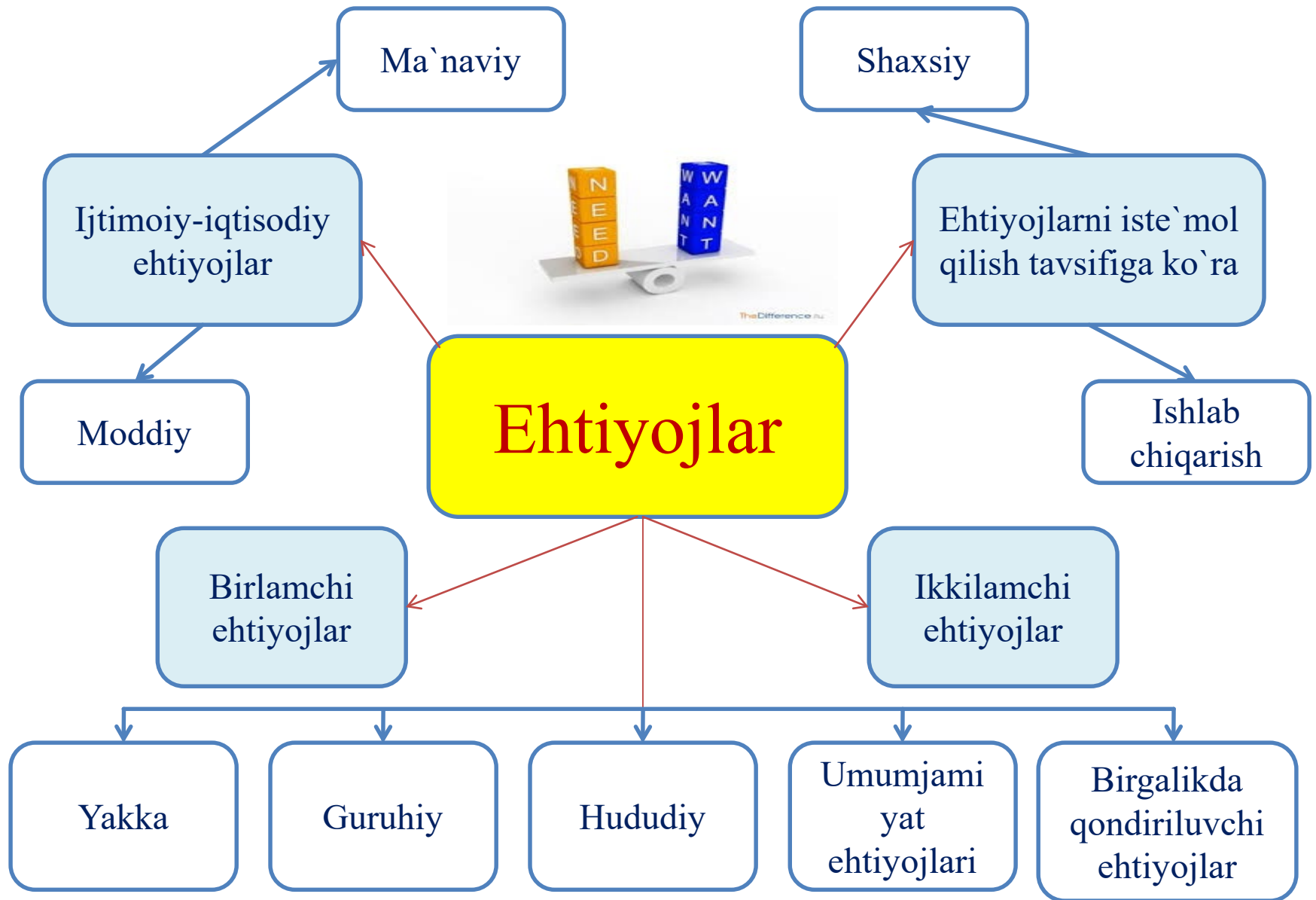
Ba'zilar esa
qanday chora-
tadbirlar global
isishni
sekinlashtirishi
yoki maxsus savdo
markalari hamda
"Xitoyda ishlab
chiqarilgan"
degani nimani
anglatishini
tushunishni
xohlashadi

IQTISODIYOTNING DOIMIY VA BOSH MASALASI

Ehtiyojlarning
cheksizligi va
iqtisodiy
resurslarning
cheklanganligi

Insonning yashashi va
kamol topishi, umuman
insoniyatning
rivojlanishi uchun
kerak bo'lgan hayotiy
vositalarga bo'lgan
zarurati iqtisodiyot
nazariyasi fanida
ehtiyoj deb ataladi

CHEKLANGAN RESURSLAR

YER

- IJARA

ISHCHI KUCHI

- ISH HAQI

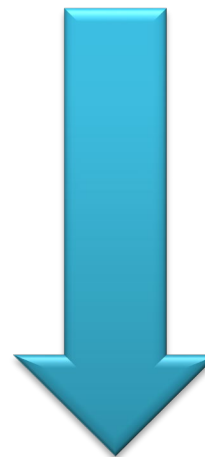
KAPITAL

- FOIZ

TADBIRKORLIK QOBILIYATI

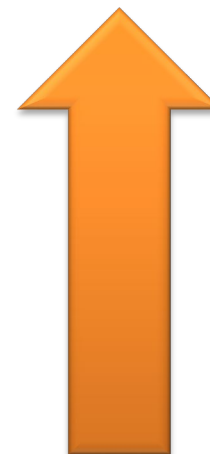
- FOYDA

**CHEKSIZ
EHTIYOJLAR**

**CHEKLANGAN
RESURSLAR**

NIMA

- **Iqtisodiyot qanday tovar va xizmatlarni ishlab chiqarishi kerak?** - asosiy e'tibor qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishga qaratilishi kerakmi yoki sport va dam olish yoki bo'lmasa uy-joy qurilishi kerakmi?

QANDAY

- **Tovarlar va xizmatlarni qanday ishlab chiqarilishi kerak?** - mehnatni talab qiladigan, yerni talab qiladigan, kapitalni talab qiladigan? Samaradorlik qanday bo'lishi kerak?

KIM
UCHUN

- **Tovarlar va xizmatlarni kim uchun ishlab chiqarish va kerak bo'lsa taqsimot qilish kerak?** Boylar uchun ko'proqmi yoki oddiy aholi uchunmi uchunmi?

IQTISODIYOTNING MUAMMOLI SAVOLLARI

SO'NGGI YARIM ASRDA IQTISODIYOT KO'PLAB MUAMMOLI MAVZULARNI QAMRAB OLMOQDA

Iqtisodiyot moliyaviy bozorlar, shu jumladan foiz stavkalari, valyuta kurslari va aksiyalar narxini tahlil qiladi

Ba'zi kishilar yoki mamlakatlarning mamlakatlar yuqori daromadga ega bo'lish sabablarini boshqa mamlakatlar yoki kishilar qashshoq bo'lgan bir paytda o'rganadi va qanday qilib iqtisodiyotga zarar etkazmasdan qashshoqlik darajasini kamaytirish mumkinligiga tahliliy yondashadi

Kredit, ishsizlik va inflyatsiyadagi tebranishlar, ya'ni iqtisodiy tsikllarini o'rganadi hamda ularni barqarorlashtirish yo'llarini ishlab chiqadi

Xalqaro savdo va moliya masalalarini hamda globallashuv oqibatlari, ayniqsa erkin savdo uchun mavjud bo'lgan to'siqlar bilan bog'liq murakkab muammolarini o'rganadi

Barqaror iqtisodiy o'sish, resurslardan samarali foydalanish, to'liq ish bilan ta'minlash, narxlarning barqarorligi va daromadlarni adolatli taqsimlash kabi muhim maqsadlarni amalga oshirish uchun hukumat siyosatidan qanday foydalanish mumkinligini tadqiq qiladi

IQTISODIYOT

mulkchilikning turli shakllariga asoslangan xo‘jaliklardan, xo‘jaliklararo, davlatlararo birlashmalar, korporatsiyalar, konsernlar, qo‘shma korxonalar, moliya va bank tizimlaridan, davlatlar o‘rtasidagi turli iqtisodiy munosabatlardan iborat o‘ta murakkab ijtimoiy tizimni anglatadi.

Iqtisodiyot nazariyasidagi yangi oqimlar (XIX asr oxiri va XX asr boshlari)

→ **Marjinalizm vakillari** (marginal – keyingi, qo‘shilgan) – keyingi tovar nafliligi, qo‘shilgan mehnat yoki resurs unumdorligining pasayib borishi nazariyalarini ishlab chiqqan. Keyingi tovar nafliligining kamayib borishi qonuni bu oqimning asosiy prinsipi hisoblanadi. Shunga ko‘ra, narx xarajatga bog‘liq bo‘lmay, keyingi naflilik asosida belgilanadi. Marjinalizm asoschilari K.Menger, F.Vizer, Ye.Bem-Baverk, U.Jevons hisoblanadi.

→ **Neoklassik maktab** (asoschisi Alfred Marshall) bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning aralashuvini cheklash g‘oyasini ilgari suradi. Bozor mexanizmining buzilishi monopoliyalar vujudga kelganda ham yuz berishini ko‘rsatadi. Funktsional bog‘lanish g‘oyasini asoslaydi, bozor narxini belgilovchi omillar talab va taklifdan iborat deb hisoblaydi.

Bu maktab vakillaridan L.Valras umumiy iqtisodiy muvozanatlar modelini ishlab chiqishga, I.Shumpeter esa iqtisodiy tizimlar o‘zgarishining kuchlarini ko‘rsatib berishga harakat qilgan.

→ **Keynschilik** – rivojlangan bozor iqtisodiyotini davlat tomonidan tartibga solib turish zarurligini asoslashga qaratiladi. J.M.Keyns “Bandlik foiz va pulning umumiy nazariyasi” (1936 y.) nomli kitobida bunday tartibga solish yalpi talabga hamda shu orqali inflyatsiya va bandlikka ta’sir ko‘rsatishini asoslaydi.

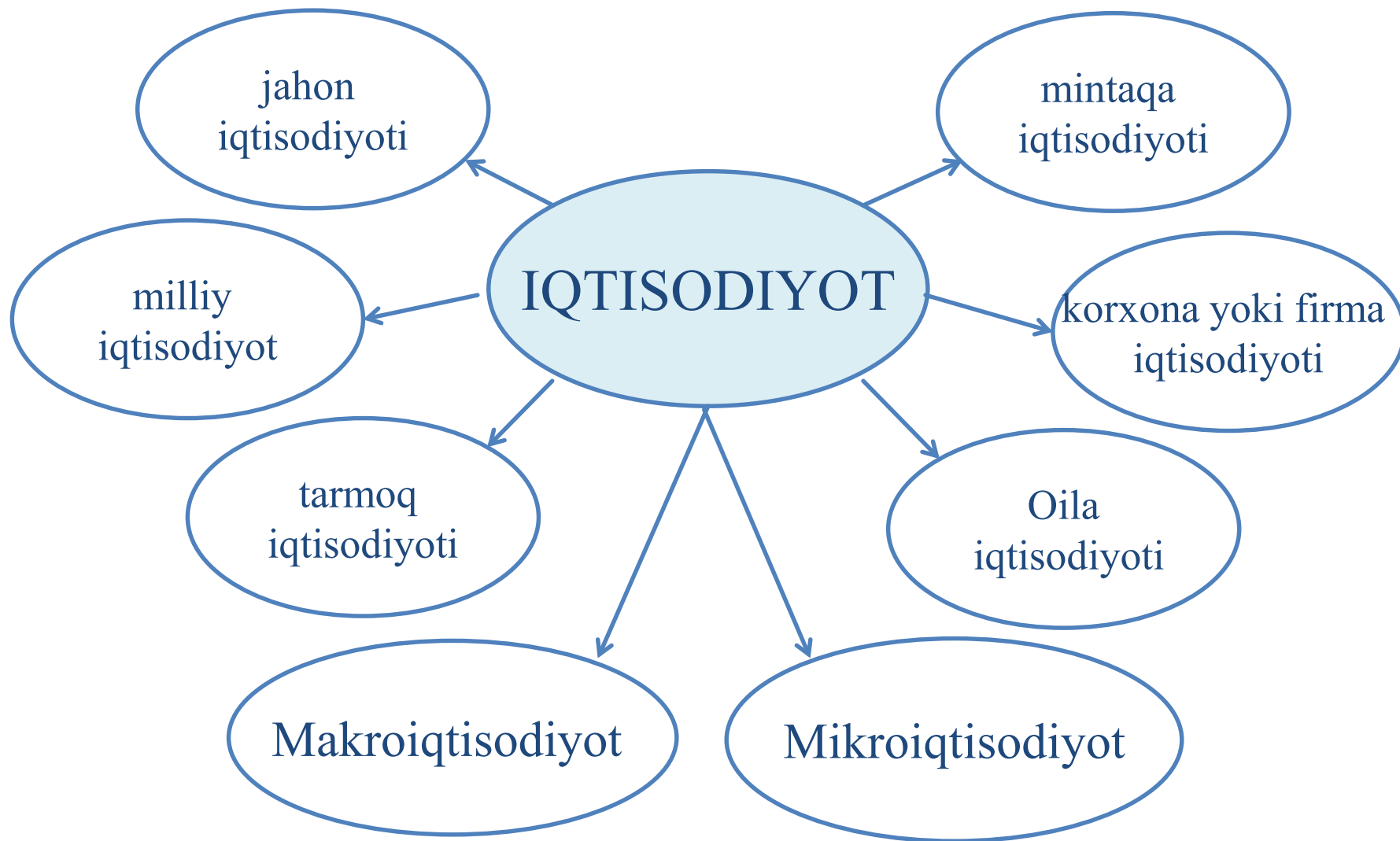
Neoklassik yoʻnalishda yangidan vujudga kelgan oqimlar (XX asrning 50-60- yillaridan boshlab)

→ **Neoliberalizm** (F.Xayek, Y.Shumpeter, L.Erxard) – asosiy eʼtiborni davlatning iqtisodiyotiga aralashuvini eng kam darajaga keltirishga, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratish lozimligini uqtirdi.

→ **Monetarizm** – (M.Fridman) iqtisodiyotni boshqarishni, pul muomalasini tartibga solish orqali amalga oshirish mumkinligini asoslab beradi.

→ **Institutsionalizm** – tarafdorlari (T.Veblen, J.Gelbreyt) fikriga koʻra, xoʻjalik yurituvchilar oʻrtasidagi munosabatlar naqafat iqtisodiy, balki noiqtisodiy omillar taʼsirida vujudga keladi. Shu sababli iqtisodiyotga institutsional oʻzgarishlar orqali ham taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Iqtisodiyot qamrov darajasiga qarab quyidagi turlarga bo'linadi

Micro & Macro economics

- Mikroiktisodiyot iqtisodiyotni muayyan birliklarini tadqiq etadi
- Ayrim iste'molchilar va firmalar va uy xo'jaliklarining bozor xatti-harakatlari bilan bog'liq qaror qabul qilish jarayonini tushunib va tahlil qiladigan iqtisodiyot sohasi.
- Makroiqtisodiyot iqtisodiyotni yaxlitligicha o'rganadi
- Makroiqtisodiyot ishsizlikning o'zgarishi, milliy daromad, o'sish sur'ati, yalpi ichki mahsulot, inflyatsiya va narx darajalari kabi butun iqtisodiy hodisalarni o'rganadi.

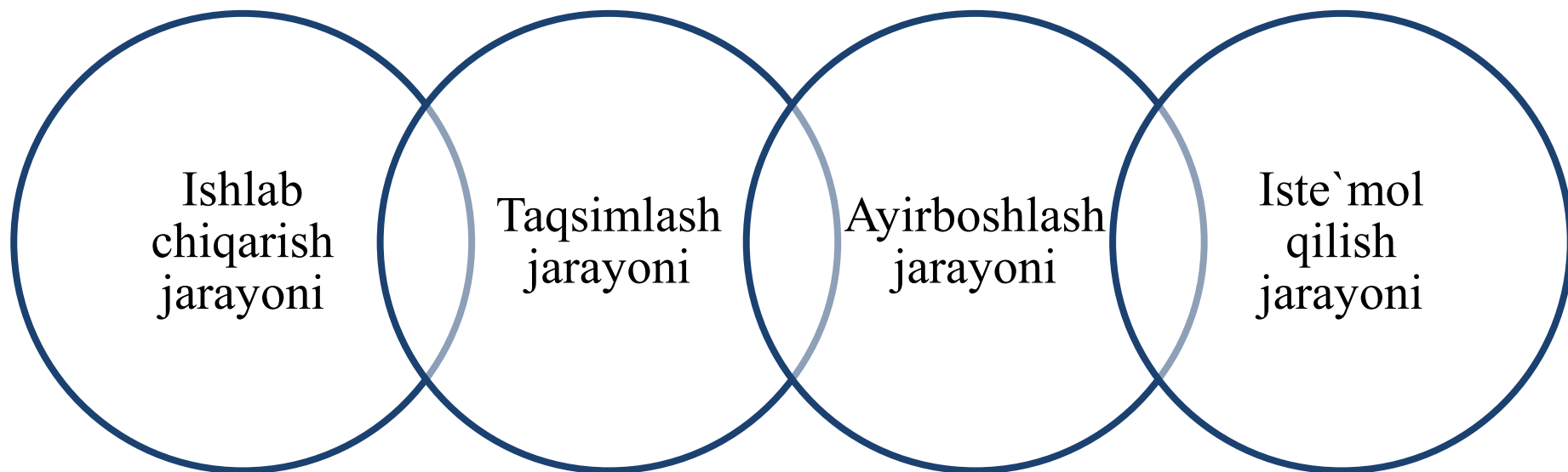

Pozitiv iqtisodiyot
faktga asoslangan
mulohazalar bilan
shug'ullanadi

Normativ
iqtisodiyot
subyektiv baholash
bilan cheklanadi.

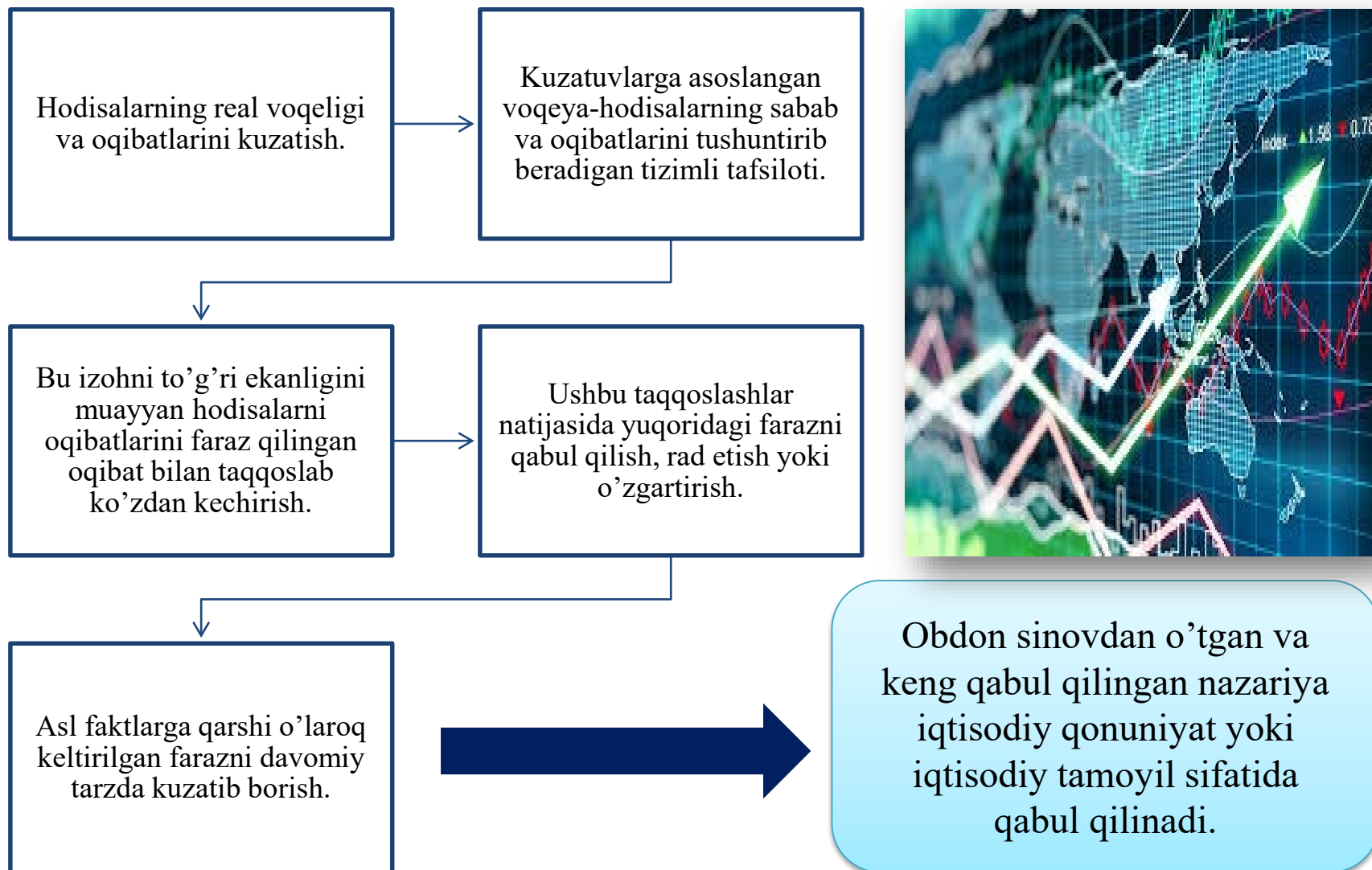
**Inson tomonidan yaratilgan tovarlar va xizmatlarning,
resurslarning harakati bo'yicha takror ishlab chiqarish quyidagi
fazalar birligidan iboratdir:**

Iqtisodiy resurslar cheklangan sharoitda jamiyatning cheksiz ehtiyojlarini qondirish maqsadida hayotiy ne'matlarni (va xizmatlarni) ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol qilish jarayonida vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlarni, ijtimoiy xo'jalikni samarali yuritish qonun-qoidalarini o'rganishdan iborat

Bilish vazifasi
Amaliy vazifasi
Uslubiy vazifasi
**G'oyaviy-
tarbiyaviy vazifasi**

Iqtisodiyot fanida jarayonlarni tadqiq qilishning Ilmiy-uslubiy bosqichlari

IQTISODIYOT NAZARIYASINING ASOSIY VAZIFALARI

BILISH

AMALIY

USLUBIY

G'OYAVIY-
TARBIYAVIY

Iqtisodiy qonun-
tamoyillarni
umumlashtirish

The diagram illustrates a cyclical process on the left side, consisting of three interconnected loops. The top loop is labeled 'Iqtisodiy qonun-tamoyillarni umumlashtirish' (Generalization of economic laws and principles). The bottom loop is labeled 'Grafik ifodalash' (Graphic representation). The middle loop, which connects the top and bottom ones, is labeled 'Iqtisodiyotdagi boshqa sharoitlarning o'zgarmaslik tamoyili' (Principle of invariability of other conditions in the economy). A large, hollow arrow points from this cyclical process towards a large yellow oval on the right. The oval contains the text 'Iqtisodiy tamoyillarni yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradigan boshqa yondashuvlar' (Other approaches that help in a better understanding of economic principles).

Iqtisodiyotdagi
boshqa
sharoitlarning
o'zgarmaslik
tamoyili

Grafik ifodalash

Iqtisodiy tamoyillarni
yanada yaxshiroq
tushunishga yordam
beradigan boshqa
yondashuvlar

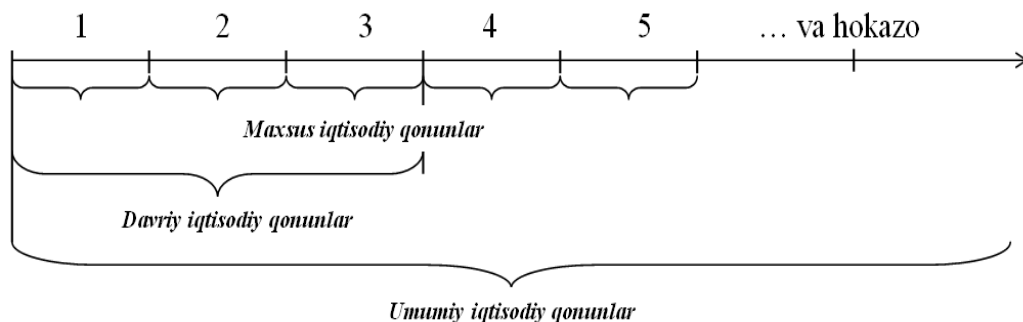
IQTSODIYOT FANI IQTISODIY MUNOSABATLARDA AMAL QILADIGAN IQTISODIY QONUN VA KATEGORIYALARNING MOHIYATINI OCHIB BERADI

Iqtisodiy qonun – iqtisodiy hayotning turli tomonlari, iqtisodiy hodisa va jarayonlar o‘rtasidagi doimiy, takrorlanib turadigan, barqaror sabab-oqibat aloqalarini, ularning o‘zaro bog‘liqligini ifodalaydi.

Iqtisodiy kategoriya – doimo takrorlanib turadigan, iqtisodiy jarayonlar va real hodisalarning ayrim tomonlarini ifoda etuvchi ilmiy-nazariy tushuncha

Iqtisodiy qonunlarning turkumlanishi

Kishilik jamiyatining rivojlanish bosqichlari

Iqtisodiy qonunlarning turlari

Umumiy iqtisodiy qonunlar

- kishilik jamiyati rivojlanishining barcha bosqichlarida amal qiladi. Masalan, vaqtni tejash qonuni, ehtiyojlarning tez o'sib borish qonuni, takror ishlab chiqarish qonuni.

Xususiy yoki davriy iqtisodiy qonunlar

- insoniyat jamiyati taraqqiyotining ma'lum bosqichlarida amal qiladi. Masalan, talab qonuni, taklif qonuni va qiymat qonuni.

Maxsus, o'ziga xos iqtisodiy qonunlar

- alohida olingan iqtisodiy tizim sharoitida amal qiladi. Masalan, qo'shimcha qiymat qonuni.

Uslubiyat – bu ilmiy bilishning tamoyillari tizimi, yo‘llari, qonun-qoidalar va aniq hadislaridir

Iqtisodiy jarayonlarni ilmiy bilishning
usullari

Ilmiy abstraksiya usuli

Tahlil

Sintez

Eksperiment

Mantiqiylik va tarixiylikning birligi usuli

Makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy tahlilni qo‘shib olib borish.

Induksiya va deduksiya

Ikki tomonlama yondashuv usuli

Taqqoslash, statistik, matematik va grafik usullar